

«Χριστὸς γεννᾶται - Ἀλητινῶς γεννᾶται»

Χριστουγεννιάτικα Καππαδοκίας

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Τὸ νὰ ἀπαριθμήσει κανεὶς τὰ διάφορα ἔθιμα τῶν Καππαδοκῶν, τουρκοφώνων καὶ ἑλληνοφώνων, τῶν ἐορτῶν τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Δωδεκαημέρου ἀποτελεῖ ἴσως μία στείρα ἐπαναλαμβανόμενη ἐτησίως περιγραφικὴ λαογραφία μὲ ἀντικειμενικὸ ἐρώτημα: πρὸς τί; Μήπως τὰ ἴδια ἢ περίπου τὰ ἴδια ἔθιμα δὲν ἐπαναλαμβάνονται καὶ σὲ ἄλλες περιοχὲς τοῦ Μικρασιατικοῦ ἢ τοῦ ἐν γένει Ἑλληνισμοῦ; Θὰ μπορούσε ἄραγε ἡ ἔκθεση τῶν χριστουγεννιάτικων ἐθίμων, ὅπως ἡ προετοιμασία ἐδεσμάτων, στὴν ὁποία ἀναφερόμαστε συχνὰ, νὰ προσφέρει μία εἰκόνα μεγαλύτερου πνευματικοῦ βάθους στὸν ἀναγνώστη ἀπὸ αὐτὴν ποὺ ἔχει ἤδη σχηματίσει γιὰ τὸν καππαδοκικὸ Ἑλληνισμό; Ἡ ἄλλως, ἦταν ὁμοιογενὴς αὐτὸς ὁ Ἑλληνισμὸς ἢ περιέκλειε ἰδιαιτερότητες καὶ διαφορὲς στὶς κοινότητές του, οἱ ὁποῖες ἀντανάκλῳνται καὶ στὰ ἔθιμα;

Ἐν τέλει, ποῖα ἡ σχέση τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ καὶ κυρίως τοῦ σημερινοῦ μὲ αὐτὸν ποὺ προϋπῆρχε τῆς ἐπαισχύντου ἱστορικῆς λοβοτομῆς του τὸ 1922-1924; Τέτοιου εἴδους ἐρωτήματα δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἀπαντηθοῦν κυρίως διότι μᾶς φέρνουν μπροστὰ σὲ ἱστορικὰ, ἐθνικὰ ἀλλὰ καὶ προσωπικὰ ἀδιέξοδα.

Ὡστόσο, ὅπως κάποτε τὰ παιδιά ἔπαιζαν μὲ τὶς ψηφίδες, ἔτσι καὶ τώρα ἀπὸ ἱστορικὲς ψηφίδες καὶ μαρτυρίες παλαιότερων παίρνουμε μία γεύση τοῦ χαρακτήρα καὶ τῆς νοοτροπίας τῶν μικρασιατῶν προγόνων μας.

Ήταν ιδιαίτερα φλύαροι οἱ Καππαδόκες, περισσότερο, ὥς εἴθισται, οἱ Καππαδόκισσες, κυρίως ἀπευθυνόμενοι στὸν Χριστὸ, στὴν Παναγία καὶ τοὺς ἁγίους. Ἡ ἐπικοινωνία τους αὐτὴ ἦταν συχνότατη, γινόταν δὲ μὲ ἀφορμὴ κάθε καθημερινὴ τους ἀπασχόληση. Βγαίνοντας ἀπὸ τὸ σπίτι ἔκαναν τὸ σταυρὸ τους λέγοντας «Κύργε Ὑοῦ Χριστέ καὶ Παναΐα, ἤλεαμ'». Στὴν ἐργασία στὰ χωράφια, στὸ σκάψιμο «Παναΐα μ', νὰ δῶκ'ς ὅλα ἡμέρα καὶ καλοσύνη. Ἐμεῖς σὴν ποδιὰ σ' κι ἐσὺ φύτρωσέ το». Στὶς οἰκειακὲς ἀσχολίες, στὸ μαγεῖρεμα, στὸ ἄλεσμα τοῦ σταριοῦ, ἀδειάζοντας τὰ ἄλευρα στὴν ἀποθήκη τὰ σταύρωναν καὶ ἔκαναν εὐχή. Σταύρωναν καὶ θύμιαζαν τὰ ζῶα καὶ τοὺς σταύλους, τὰ ἔπιπλα, τὰ ροῦχα, τὰ σκεύη, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ βρίσκονται σὲ μία διαρκὴ ἐπικοινωνία μὲ τὸν Οὐρανὸ. Οἱ ἐτοιμόγεννες γυναῖκες, οἱ ταξιδιωτὲς πρὶν τὴν ἀναχώρησή, οἱ μελλόνυμφοι κοινωνοῦσαν. Στὴν ἀρρώστεια «Χριστέ δῶσ' με τὴν καλοσύνη μου» (κάνε με καλὰ). Στὸ θάνατο «Χριστέ, ἔπαρ' τὴν ψυχή μου» (πάρε τὴν ψυχὴ μου). Θύμιαζαν ὅλα τὰ δωμάτια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τοὺς ἐνοίκους κάθε Τετάρτη, Παρασκευὴ, Σάββατο καὶ Κυριακὴ βράδυ, καθὼς καὶ τὸ ἀπόγευμα τῆς παραμονῆς καὶ ἀνήμερα τῶν ἑορτῶν. Τὸ καντήλι τοῦ κάθε σπιτιοῦ ἔκαιγε συνεχῶς καὶ μόνο οἱ πολὺ φτωχοὶ τὸ ἄναβαν παραμονὴ καὶ ἀνήμερα τῶν μεγάλων ἑορτῶν καὶ κάποτε Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ (Ἀνακού).

Ἡ δεσποτικὴ ἑορτὴ τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ λεγόταν ἀπὸ τοὺς τουρκόφωνους Καππαδόκες προγόνους μας «Κιουτσούκ Πασκελέ» (Μικρὸ Πάσχα) (Ἄκσεραϊ-

Γκέλβερι) ἢ «Κιουτσκούκ Μπαϊράμ» (Ίκόνιο), ἐνῶ ἀπὸ τοὺς ἐλληνόφωνους Φαρασιῶτες «Τοῦ Χριστοῦ ὁ Πάσκας» καὶ στὴν Ἀνακού «Χριστοῦ τὸ Πάσκα». Σὲ κάθε περίπτωση δηλαδὴ ἡ ἀναφορὰ τοὺς στὴν ἡμέρα τῆς Γεννήσεως γινόταν πάντα σὲ σχέση μὲ τὴν ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, τὴν «Μπουγιούκ Πασκελὲ» (Ἄκσεραϊ-Γκέλβερι) ἢ «Μέγα Πάσκα» (Ἀνακού) ἢ «Μέγα Πάσκας» ἢ «Τὸ Μέγον ὁ Πάσκας» (Φάρασα).

Ἀπὸ τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ γιὰ ὅλο τὸ Δωδεκαήμερο, «τὰ Δωδεκάμερνα» (Ἀνακού), «Ρωρεκαήμερο» (Σίλλη Ἰκονίου), ποὺ λεγόταν καὶ «βγκοημένα ἡμέρες» ἢ «μεγάλα ἡμέρες» (Φάρασα) οἱ ψυχὲς τῶν νεκρῶν ἔβγαιναν καὶ τριγύριζαν στὴ γῆ, ὁπότε οἱ ἐν ζωῇ εὐχόνταν ὑπὲρ αὐτῶν «Ἐτὰ τὰ Δωδεκάμερνα νὰ ἦταν δώδεκα χρόνους, νὰ χόρταιναμ' τὸν κόσμο μας, νὰ χόρταιναμ' τὰ μέρη μας» (Ἀνακού).

Λίγα μόνο χρόνια πρὸ τῆς Ἀνταλλαγῆς ἐπετράπησαν ἀπὸ τὸ τουρκικὸ καθεστῶς οἱ κωδωνοκρουσίες κατὸπιν ἀδείας ἀπὸ τὶς ἀρχές, ὁπότε ἀρκετὲς ἐκκλησίες ἐξοπλίστηκαν μὲ καμπάνες, φυσικὰ μικρῶν διαστάσεων. Πρὸ αὐτῶν λειτουργοῦσαν, πάλι κατὸπιν ἀδείας, τὰ ξύλινα ἢ σιδερένια σήμαντρα, «τοὺς σημίντρος» ἤδη ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ, ἐνῶ σὲ περιόδους ἀπαγόρευσης ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς, οἱ Χριστιανοὶ εἰδοποιοῦνταν γιὰ τὶς ἀκολουθίες μὲ σεντόνι ποὺ ἀνέμιζε ὁ καντηλανάφτης ἀπὸ τὴ στέγη τοῦ ναοῦ. Λόγω τῆς νυκτερινῆς ἔναρξης τῆς χριστουγεννιάτικης λειτουργίας, πέρα ἀπὸ τὶς καμπάνες ἢ τὰ σήμαντρα, ὁ καντηλανάφτης μαζί μὲ ἐπιτρόπους εἰδοποιοῦσαν τοὺς Χριστιανοὺς χτυπώντας τὶς πόρτες τοὺς. Ἀλλὰ καὶ οἱ γείτονες μεταξὺ τοὺς παρακινοῦσαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο γιὰ νὰ ξεκινήσουν μαζί γιὰ τὴν ἐκκλησία.

Οἱ Χριστιανοὶ, ντυμένοι στὰ γιορτινὰ τους, (συνήθως φορεσιὲς ἀπὸ τσόχα) προχωροῦσαν γιὰ τὴν ἐκκλησία παρέες-παρέες . Ὅπως βλέπουμε σήμερα καὶ στὴν ἀναπαράσταση τοῦ πομπικοῦ χορευτικοῦ φαρασιώτικου τραγουδιοῦ *Χυτᾶτε νὰ ὑπᾶμε σὸν Ἐξ-Βασίλη*, γιὰ νὰ βλέπουν τὸ δρόμο κρατοῦσαν φαναράκια ἢ πυρσοὺς, διότι τὴν ὥρα τῆς χριστουγεννιάτικης θείας λειτουργίας ἐπικρατεῖ τὸ πιὸ βαθὺ σκοτάδι. Ἐνδεχομένως δὲ νὰ βάδιζαν ὁ ἓνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλο καὶ νὰ κρατιόντουσαν ἀπὸ τὸ ροῦχο τοῦ μπροστινοῦ τοὺς λόγῳ τοῦ δύσβατου τῆς περιοχῆς, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω χορό. Τὴ νύχτα τῆς Παραμονῆς δὲ, ὅπως καὶ τῶν Φώτων, ἀγρυπνοῦσαν στὰ δώματα τῶν σπιτιῶν καὶ ἔβλεπαν ποὺ ἀνοίγουν οἱ οὐρανοί.

Τόσο οἱ ἱερεῖς, στὴν πλειονότητά τοὺς ἀγράμματοι, ὅσο καὶ τὸ πλήρωμα ζοῦσαν τὸ μυστήριό ὡς ἄνθρωποι ἀπλοὶ, ἀγαθοὶ, μὲ βαθιὰ πίστη καὶ εὐλάβεια. Οἱ ἱερεῖς εἰδικὰ ἦταν τόσο σεβαστοὶ ἀπὸ ὅλους ὥστε Χριστιανοὶ καὶ μουσουλμάνοι σηκώνονταν ὀρθιοὶ ὅταν τοὺς ἔβλεπαν ἀπὸ μακριά, τὰ δὲ παιδιὰ ἔσπευδαν τρέχοντας νὰ τοὺς

φιλήσουν τὸ δεξιὸ χέρι καὶ νὰ ἀποσπάσουν τὴν εὐλογία τους. Οἱ ἱερεῖς ἀμοίβονταν ἀπὸ τὸ ἐκκλησίασμα κάθε χρόνο μὲ μία συμμετοχὴ ἀνάλογη τῶν δυνατοτήτων τῆς κάθε οἰκογένειας πλὴν τῶν ἀπόρων.

Οἱ Χριστιανοὶ, μὲ τὴν εἴσοδὸν τους στὴν ἐκκλησία προσκυνοῦσαν στὸ προσκυνητάρι, ἓνα γιὰ τοὺς ἄνδρες καὶ ἓνα γιὰ τὶς γυναῖκες, ἄναβαν τὸ κερὶ τους καὶ πῆγαιναν στὶς θέσεις τους. Οἱ ἄνδρες δεξιὰ, οἱ ἡλικιωμένες γυναῖκες ἀριστερὰ, οἱ νεώτερες στὸν γυναικωνίτη. Τὰ κορίτσια πῆγαιναν στὴν ἐκκλησία μόνο τὰ Χριστούγεννα, τὸ Πάσχα καὶ τὸ Δεκαπενταύγουστο καὶ στέκονταν πάντοτε ὄρθια. Τὰ παιδιὰ ἐκκλησιάζονταν πάντοτε. Ἄν κάποιος ἀπὸ τοὺς ἄνδρες ποὺ βρίσκονταν στὸ χωριὸ δὲν ἀπουσίαζε στὴν ξενητεῖα ἀλλὰ δὲν ἐμφανιζόταν οὔτε στὴν ἐκκλησία, οἱ φίλοι του κρατώντας ἀναμμένη λαμπάδα τὸν ἀναζητοῦσαν στὸ σπίτι του καὶ τὸν συνόδευαν μέχρι τὴν αὐλὴ τῆς ἐκκλησίας.

Στὶς μεγάλες δεσποτικὲς καὶ θεομητορικὲς ἑορτὲς σταματοῦσαν τὶς μεταξὺς τους προστριβές, ἐξομολογοῦνταν, ζητοῦσαν συγχώρεση ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο καὶ κοινωνοῦσαν ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι. «*Σχώρει με καὶ Θεγὸς συχωρέσ' - Θεγὸς συχωρέσ'* » (Ἀνακού). Ἄν εἶχαν πολλὰς ἁμαρτίες, ὁ κανόνας τους ἦταν ἓκατὸ ἢ καὶ περισσότερες μετάνοιες. Ἄν ἐπρόκειτο γιὰ θανάσιμα ἁμαρτήματα, δὲν μποροῦσαν νὰ κοινωνήσουν. Στὸ τέλος τῆς χριστουγεννιάτικης λειτουργίας ὁ ἱερέας ἀπὸ τὴν Ὡραία Πύλη ἔλεγε τὸ «*Χριστὸς γεννᾶται*», «*Χριστὸς ἐτέχθη*» (Ἄκσεραϊ-Γκέλβερι) ἢ «*Χριστὸς ἀτέχτη*», (Φάρασα) καὶ τὸ πλήρωμα ἀπαντοῦσε «*Ἀλητινῶς γεννᾶται*», «*Ἀλητινῶς ἐτέχθη*» (Ἄκσεραϊ-Γκέλβερι) ἢ «*᾿ληθώτικ' ἀτέχτη*», «*᾿ληθώτικα ἦρτε*» (Φάρασα), χαιρετισμὸς ποὺ ἐπαναλαμβάνονταν ἀπὸ ὅλους ὅλη τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων καὶ τὶς δύο ἐπόμενες ἡμέρες.

Τὰ χαράματα, κατὰ τὴν ἀπόλυση τῆς ἐκκλησίας ἔφευγαν πρῶταν οἱ γυναῖκες μὲ τὰ κορίτσια ἐνῶ οἱ ἄνδρες ἀκολουθοῦσαν. Μετὰ τὴ χριστουγεννιάτικη θεία λειτουργία, ἓνα μέλος ἀπὸ κάθε οἰκογένεια μοίραζε στὴν ἑξοδο φαγώσιμα, συνήθως καϊμάκι μὲ μέλι ἢ χαλβὰ ἢ τηγανιτὰ αὐγὰ σὲ ψωμί καὶ λίγο ρακὶ γιὰ τὶς ψυχὲς τῶν νεκρῶν ἢ γιὰ τάματα.

Ἐπιστρέφοντας στὰ σπίτια τους τὰ παιδιὰ ἀσπάζονταν τὰ χέρια τῶν μεγαλυτέρων τους καὶ χαιρετοῦσαν μὲ τὸ «*Χριστὸς ἐτέχθη-Ἀλητινῶς ἐτέχθη*», «*Καῶς ἦρτεν τζαὶ ὁ Πάσκας-᾿ληθώτικα ἦρτε*» (Φάρασα). Τὸ ἀπαραίτητο χριστουγεννιάτικο ἔδεσμα ἦταν τὸ «*χέρσε*» δηλαδὴ πληγούρι βρασμένο σὲ ζωμὸ ἀπὸ χοντρὰ κόκκαλα. Πέραν τούτου στὸ τραπέζι συνήθως ὑπῆρχε εἴτε κοτόπουλο εἴτε κάποιο μεγάλο ζῶο, τὸ ὁποῖο ἐσφάζετο καὶ μοιράζονταν ἀνάμεσα σὲ πολλὰς οἰκογένειες μαζί. Πίτες, τυρί καὶ γλυκὰ συμπλήρωναν τὸ γιορτινὸ τραπέζι. Πάντα χώριζαν ἓνα πιάτο φαγητὸ γιὰ τοὺς φτωχοὺς. «*Τσὴ φουκαράροι ὅ,τι μαεῖριβναμ, ρώνιναμ ἓνα μικρὸ πιάτο, ψήναμι καλὰ φαῖά. Ἀφήνης κι ἄν ρὲν ἦταν, ἄλλη μέρα τὸ πρὼ ἔρωναμ' το, ρώνιναμ' ἀπὸ ᾿να μικρὸ πιάτο*»

(Στους φτωχοὺς ὅ,τι μαγειρεύαμε δίναμε ἓνα μικρὸ πιάτο, ψήναμε καλὰ φαγιά. Παρεκτὸς κι ἂν δὲν ἦταν, τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρῶτὸ τὸ δίναμε, δίναμε ἀπὸ ἓνα μικρὸ πιάτο) (Σίλλη Ἰκονίου).

Ἄν ὁ καιρὸς βοηθοῦσε, τὸ ἀπόγευμα τῆς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων συγκεντρώνονταν οἱ ἡλικιωμένες γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια ντυμένα μὲ τὰ γιορτινὰ τους στὰ δώματα τῶν σπιτιῶν (Ἄκσεραϊ-Γκέλβερι) ἢ στὸ χοροστάσι τοῦ χωριοῦ (Ἀνακού), ὅπου ξεκινοῦσε ὁ χορὸς καὶ ὅπου διστακτικὰ ὕστερα ἐμφανίζονταν τὰ λίγα παλληκάρια, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν χόρευαν. Οἱ ἄνδρες διασκέδαζαν στὰ σπίτια. Χαρακτηριστικὰ τῆς συνείδησης τῆς ιστορικῆς συνέχειας τῆς Ρωμιοσύνης στὶς διάφορες περιοχὲς τῆς Καραμανίας ἦταν τὰ τραγούδια ποὺ ἐλέγοντο καὶ χορεύονταν κατὰ τὶς γιορτινὲς αὐτὲς ἡμέρες στὰ χοροστάσια. Οἱ καππαδοκικοὶ χοροὶ εἶναι γενικὰ ἀργόσυρτοι, ἱεροπρεπεῖς καὶ τελετουργικοὶ, καθὼς καὶ αὐστηρὰ προορισμένοι νὰ χορεύονται ἀπὸ συγκεκριμένα πρόσωπα καὶ σὲ συγκεκριμένη διάταξη. Ἐπρόκειτο γιὰ τὰ τραγούδια τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου καὶ τῶν παραλογῶν ὅπως αὐτὰ διέσωζαν τὰ κατὰ τόπους γλωσσικὰ ἰδιώματα:

Σήραν παιδὶν ἐγέννησεν καὶ λείν' τονε Πορφύρη

Ἐνα χωριὸ καλὸ χωριό, ἀμὰ νερὸν δὲν ἔσει

Ἦρταν τὰ γιορτὲς καὶ τοὺς ἀγιάς ἡμέρες

Ἐννιὰ μαστόροι τ' ὄχτιναν τ' Ἄντανas τὸ γεφύρι (Ἀνακού)

Τὴ δεύτερη ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων οἱ παντρεμένες γυναῖκες πῆγαιναν ἐπίσκεψη στοὺς γονεῖς τους, τοὺς χαιρετοῦσαν μὲ τὸν χριστουγεννιάτικο χαιρετισμὸ καὶ τοὺς φιλοῦσαν τὸ χέρι.

Ὅλες οἱ ὡς ἄνω συνήθειες, ὅπως καὶ ἄλλες ποὺ χαρακτήριζαν τοὺς Μικρασιάτες ἐν γένει, δὲν περιορίζονταν σὲ ἓνα στεγνὸ τύπο ἀλλὰ, ὅπως ἐλέχθη, συνοδεύονταν ἀπὸ τὴν ἀπλότητα, τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἀμεσότητα τῆς κοινωνίας τῶν μελῶν εἰς ἓν ὡς μελῶν τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Ακούστε το κείμενο:

%terzzzzz%

Βιβλιογραφία

Κωστάκης, Θ., *Ἡ Ἀνακού*, [Καππαδοκία 10] ΚΜΣ, Ἀθήνα 1963

Πετρόπουλος, Δ.-Ἀνδρεάδης, Ἑρμ., *Ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ στὴν περιφέρεια Ἄκσεραϊ-Γκέλβερι*

, [Καππαδοκία 12] ΚΜΣ, Αθήνα 1971

Λουκόπουλος, Δ.,- Πετρόπουλος, Δ., *Ἡ λαϊκὴ λατρεία τῶν Φαράσων*, [Καππαδοκία 3] ΚΜΣ, Αθήνα 1949

Κελέσογλου, Κ., «'Σὸν Ἐξ-Βασίλη': Χορευτικὸ πομπικὸ τραγούδι τῆς Καππαδοκίας», ἐφημ. *Μνήμη* 5 (Ἰαν. 2011) 23

Ἀρχεῖο Προφορικῆς Παράδοσης ΚΜΣ, Φάκελος Λυκαονία – Περιφέρεια Ἰκονίου 1, ΚΜΣ, Αθήνα